

որ կհամարձակին ըսելու թէ լուսաւորչական ամականը՝ բաւական որոշող ամական մը չէ, վասն զի մեք եւս նոյն օրոյ լուսաւորչին քրիստոնեայ ըրած ազգն եմք, կըսեն. մեք եւս նոյն լուսաւորչին վարդապետութեանցը կհետեւիմք, կըսեն. Բայց մեզի շատ դիւրին է ապացոյցանելը թէ անկարելի է որ նորա ալ նոյն ճշգրտութեամբ եւ նոյն ընդարձակ նշանակութեամբ լուսաւորչական կարենան ըսուիլ՝ ինչպէս որ բուն Հայր. Վասն զի, — ուրիշ աստուածաբանական խնդիրները մէկգի ձգելով, — մեք այս միայն կըսեմք հռովմէական Հայ եղբարց՝ թէ լուսաւորչական բառը ոչ երբէք կրնայ յարմարիլ իրենց՝ քանի որ լուսաւորչի սուրբ Աթոռոյն հետ մասնակցութիւն չունին, քանի որ նորա օրինաւոր յաջորդներուն չեն հպատակիր, եւ քանի որ սրբոյ լուսաւորչին ըրած վարդապետութիւնը եւ կարգադրութիւնները անխառն չեն պահեր: Այսու ամենայնիւ մեք ալ հարկ չեմք համարիր որ ճշմարիտ Հայ մը ամէն անգամ ինքզինքը լուսաւորչական բառով զատէ. գիտնալով որ լոկ Հայ անունը իրօք կատարելապէս իրեն միայն կպատշաճի, եւ ոչ թէ իրմէ բաժնուածներուն:

Բանը այս է որ Հայ եմ ըսող ու պարծեցող Հայը՝ ճշմարտապէս Հայու պատուական անունը արժանի բարք ու վարք ունենայ՝ մանաւանդ զաւանանքին կողմանէ: — Ի՞նչ է այս բարքը, եթէ ոչ՝ իւր հայրենի եկեղեցւոյն անարատ զաւանանքին վրայ անկեղծ սէր եւ անդրդուելի հաստատութիւն:

Վեր խլերոյ նայողին այնպէս կերեւնայ որ իբր թէ ճշմարիտ Հայը այս խրատուն եւ յորդորանքին կարօտ չէ ամենեւին. այլ միշտ հաստատուն՝ միշտ ամուր է իւր զաւանանքին վրայ, — երանի թէ այնպէս լինէր. — բայց ոչ ապաքէն քանի մը հարիւր տարիէ իվեր զանազան պատճառներով ու պատճառանքներով՝ ոչ սակաւ Հայեր իրենց հարազատ եկեղեցիէն պաղեր հեռացեր ու հռով-

մէական եւ յունական եկեղեցեաց յարեր են. եւ ոչ ապաքէն քանի՝ քանի հինգ տարիէ ի վեր նոյնպէս ոչ սակաւ Հայեր իրենց ընկի զաւանանքը թողեր եւ լուսեռականաց նաւաւանքին վարդապետութեանը ետեւէ ընկեր են. Եւ գիտելու արժանի բանն այս է որ մէկը նոցա եւ սոցա բռնած ընթացքին եւ բանեցուցած լեզուին որ նայի՝ իսկոյն պէտք է հասկընայ թէ զաւանանքի տարբերութիւնը որքան կրնայ պաղեցընել մարդու սիրտը իւր սեպհական ազգէն ու ազգութենէն. եւ այնուհետեւ չկրնար ըսել թէ Հայը ինչ զաւանանքի տէր ալ լինի՝ կարող է ճշմարիտ Հայ լինել, եւ իւր ազգը ինչպէս որ պէտք է սիրել:

Ասոնք ըսելով՝ մեր միտքը այն չէ որ աստուածաբանական վիճաբանութիւն բանամք զաւանանքներու վրայ թէ որքան շիտակ է ազգայինը, եւ որքան ծուռ է անկից հեռացողներունը. — այնպիսի վէճերուն տեղը ամսագրոյս թերթերը չեն. Մեր միտքը այն է միայն որ ցուցնեմք թէ հայկական ազգութեան առաջին եւ գլխաւոր նշանն ու պահանջը՝ իւր լուսաւորչական զաւանանքն է, եւ թէ որոնք որ անկից կխտորին՝ հարկաւ նոցա ազգային հոգին եւ ազգասիրութիւնը պակաս պիտի լինի:

Սերտ միութիւն եւ անքակտելի միաբանութիւն ըսածդ՝ այն բաներուն մէջ կլինի որ իրարու նման մասնիկներէ ձեւացած են. ինչպէս ջրին երեսը թափուած իւղը, որ որչափ ալ ցրուի առաջ, իսկոյն կկրճկի կամ փոփուի, ու կլոր կլոր ժողվուած՝ ջրէն զատուած կկենայ: Ասոր պէս պէտք է հասկընամք նաեւ ազգային ձգողութեան օրէնքը:

Ուր որ կատարեալ նմանութիւն կայ, անդ է եւ կատարեալ սէր, անդ է եւ կատարեալ միութիւն եւ միաբանութիւն. եւ ուր որ սէր եւ միաբանութիւն կայ, անդ է անպատճառ ոյժ եւ եռանդ, եւ ամէն բանի մէջ յառաջադիմութիւն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ.

Ո՞վ Հայկայ որդիք,
Բերդ պարիսպ ունի՞ք.
— Ունիմք մի միայն
Ամրոց անառիկ. —
Սուրբ եկեղեցիս՝

երկնամեմ բունիկ,
Ուր հին ազգութիւն
Մեր հարց երջանիկ
Նընջէ եւ զարթնու
Հրաշագեղ փիւնիկ: